

Informe del rector al Claustre

30 de maig de 2011

Membres de la Mesa del Claustre,
Membres del Consell de Govern,
Membres del Consell de Direcció,
Membres de la comunitat universitària,
Amigues i amics claustrals,

El 16 de maig de 2006, acaba de fer cinc anys, vaig presentar el meu primer informe al Claustre de la Universitat. Avui presento el sisè. Des de llavors moltes coses han canviat. Al 2006 l'economia catalana creixia gairebé al 4%, la subvenció de la Generalitat a les Universitats, inclosa la UPF, va augmentar prop del 9% i tots els indicadors econòmics invitaven a l'optimisme. Bé, hi havia alguns economistes que maldaven per advertir-nos dels perills de l'escalfament de l'economia i de

la bombolla immobiliària, entre els quals algun membre d'aquest claustre que ha tingut una responsabilitat destacada en el govern de la universitat, però malauradament no se'ls va fer cas. Ara estem en la situació contrària: dos anys de recessió, un creixement inferior a l'1% i una subvenció que pot retallar-se en prop del 15 % en total. El meu informe no pot situar-se al marge d'aquest panorama tan preocupant i no ho farà. Presentaré, en primer lloc, un resum molt breu de gestió, donat que, com els darrers anys, tots els membres del claustre disposen des de fa una setmana de l'informe de gestió confegit de manera exhaustiva i acurada gràcies a la coordinació d'Àngels Ingla, la nostra cap de gabinet, i del seu equip. I després em detindré en algunes consideracions que considero convenients en aquesta situació de crisi econòmica i de malestar social.

El 3 març del 2010 es presentava al Consell de Govern l'Estratègia UPF25 Anys, un document de caràcter estratègic que orientava els eixos sobre els quals es vol projectar la Universitat Pompeu Fabra als 25 anys del seu naixement. Per tal de desplegar adequadament aquesta estratègia, el Consell de Direcció s'ha dotat d'un instrument operatiu, **el Pla d'Actuacions 2011-2013**, que encaixa un total de 25 actuacions a executar-se durant el mandat de l'actual equip de govern.

El Pla d'Actuacions és, a més, un instrument que sincronitza l'estratègia de la Universitat definida a **UPF25 anys** amb dues noves actuacions de gran transcendència per a la Universitat: la concessió del Campus d'Excel·lència Internacional (CEI) i l'aprovació del Pla de Sostenibilitat Econòmica. D'una banda, l'elaboració del **projecte CEI UPF-ICÀRIA** –fruit d'una convocatòria conjunta entre els ministeris

d'Educació i Ciència i Innovació per tal de situar en el panorama internacional una selecció d'universitats—, ja va comportar la prioritització d'un conjunt d'actuacions estratègiques en els àmbits de la docència, la recerca, la transferència, la internacionalització, la transformació del campus i la connexió amb l'entorn. De l'altra, el **Pla de Sostenibilitat Econòmica** —aprovat per la UPF atesa la gravetat de la crisi econòmica i financera, general i específica de les administracions públiques— obliga a aplicar mesures a tots els nivells per tal d'assegurar la sostenibilitat del model financer de la Universitat, incloent un control exhaustiu del dèficit acumulat i una nova jerarquització de les actuacions de futur.

Per aquest motiu, el document escrit de l'Informe d'enguany s'inicia presentant aquest Pla d'Actuacions 2011-2013, que aglutina l'estratègia UPF25 Anys i aquests dos documents de caràcter més operatiu. A continuació, a tall d'exemple, esmentaré algunes de les accions de la Universitat durant aquest període:

En l'àmbit de la docència, l'adscripció **d'IDEC Escola d'Estudis Superiors** i la intensificació de la col·laboració amb els **centres docents del Grup UPF** (Barcelona GSE, IBEI, EUM, Elisava i ESCI), fruit d'una ambiciosa política de foment del postgrau amb aquestes institucions, endegada el curs passat i que ha comportat l'ampliació de l'oferta de màsters universitaris. Pel que fa a la recerca, són remarcables els resultats obtinguts en **convocatòries competitives tant a nivell europeu** (on, en el marc de l'A4U i des de Brussel·les, l'Oficina OPERA ha continuat promovent la participació dels recercadors de l'aliança en convocatòries europees de finançament) com **estatal i autonòmic**.

Prova de la posició de la Universitat en aquest camp es desprèn d'indicadors també vinculats a la captació i retenció de talent com, per exemple, l'obtenció del **20% de les Starting Grants europees concedides a Espanya i el 37% de Catalunya** (a nivell de Grup UPF); el **19% del conjunt d'ICREAs Acadèmia** del sistema universitari català; o el reconeixement del **projecte INNO-Icària** per part del ministeri de Ciència i Innovació a Innocampus, la convocatòria específica de recerca i transferència finançada pel MICINN en el marc del CEI. D'altra banda, els resultats en transferència de coneixement, un camp en què la Universitat espera continuar creixent, són més favorables que en cursos anteriors. En aquest sentit, l'obtenció d'un **projecte FEDER per al desenvolupament del Pla estratègic de transferència de la UPF**, sens dubte, contribuirà a impulsar la valorització de la recerca de la Universitat que, en sintonia amb l'impuls amb què vol dotar aquest camp, ha signat un conveni amb **Barcelona Activa** per a la disposició d'espais per a la incubació d'empreses. Vull subratllar una dada puntual: entre finals de 2009 i finals de 2010 el número de persones contractades a la UPF per donar suport a la recerca ha passat de 194 a 261. Més de 65 persones han obtingut doncs feina gràcies al creixement dels nostre projectes de recerca.

Pel que fa a la dimensió internacional, la UPF ha continuat implementant una **política d'aliances amb una selecció d'universitats** i amb l'objectiu de projectar-se com una de les universitats europees de referència. Aquesta estratègia individual també s'ha dut a terme de manera conjunta amb les integrants de **l'Aliança 4 Universitats**, obrint nous mercats i col·laboracions, de manera

coordinada i amb els països de l'anomenat *BRIC* (Brasil, Rússia, Índia i Xina). Alhora, s'ha continuat promovent la **mobilitat i millorant l'acollida** dels estudiants d'intercanvi i fomentant la col·laboració amb les **universitats nord-americanes** mitjançant el Programa d'Estudis per a Estrangers.

En el seu conjunt, totes les actuacions presentades han contribuït a que, durant el 2010, la UPF aparegui com una de les primeres universitats del sistema en dos dels rànquings amb més projecció internacional: el **Times Higher Education** (on la UPF figura com la 155a del món, la 58a d'Europa i la 2a d'Espanya) i el de la **Universitat de Shanghai** (entre les 400 primeres del món, les 170 d'Europa i les set primeres d'Espanya; una posició remarcable ja que aquest rànquing no pondera els resultats per la grandària de la institució).

Finalment, cal recordar que els resultats d'aquesta política no haguessin estat possibles sense la tasca realitzada pel conjunt de la **comunitat UPF**. En aquest sentit, i com ja s'ha mencionat anteriorment, el període des del darrer Claustre ha estat especialment dur, amb necessàries mesures de contenció de la despesa aplicades tant des de la Universitat com des del govern central, amb la retallada salarial dels empleats públics. Però, tot i les dificultats associades al delicat moment econòmic actual, s'ha treballat activament per millorar els aspectes relacionats amb les condicions de treball i per establir espais estables d'interlocució tant a nivell de PAS com de PDI (meses de negociació, grups de treball, etc.). També en el cas dels estudiants, s'ha continuat promovent una política de diàleg i fomentant-ne la participació en la

presa de decisions que els afecten, tot enfortint els espais i mecanismes per a la seva participació.

Sóc conscient, us deia, que el moment és molt difícil i que, per tant, cal que sapiguem construir les coordenades adequades per moure'ns en aquesta tempesta. D'altres vegades m'heu sentit a dir que els vèrtexs d'aquest moment han de ser els tres següents: *austeritat, contundència i priorització*.

L'austeritat és ara més necessària que mai. Sabem quina és la situació pressupostària de la Generalitat. Més important encara, sabem quina és la situació del país: una taxa d'atur que s'apropa al 20% i per tant molts treballadors desesperats, els comerciants, els petits empresaris amb una caiguda descomunal de l'activitat i sense accés al crèdit. De cop, tots hem esdevingut més pobres. Per tant, la Universitat no pot viure al marge d'aquesta circumstància i ha d'adequar el seu pressupost reduint les despeses. Es per això que hem pres decisions doloroses: retall de la part dedicada als departaments als professors associats, supressió de les substitucions del personal administratiu, tancament del campus de la comunicació i de la seva biblioteca més aviat, entre elles.

La contundència és cap al govern de la Generalitat. La Universitat Pompeu Fabra havia fet els deures fins ara. Tenia bons resultats i mostrava una gestió endreçada que feia el projecte sostenible econòmicament amb la informació que el govern ens anava donant cada vegada. Per tant, nosaltres estem disposats a fer l'esforç que ens pertoca, però esperem del govern de la Generalitat que tingui en compte el

comportament de cadascú tant pel que fa als resultats com a la gestió. El Govern sap molt bé que la formació dels nostres futurs professionals, la recerca i la capacitat que aquesta tingui de generar la innovació que ha de transformar el teixit productiu de la Catalunya del futur és cabdal per al país. Hem d'anar en compte de no llençar el nen amb l'aigua bruta de la palangana. Us puc ben assegurar que aquesta ha estat la meva posició, i la de tot el consell de direcció, en la nostra relació amb els nous responsables d'Universitats del govern de la Generalitat. I aquesta seguirà essent la nostra posició: comprensió de la dificultat que el govern afronta, però contundència en reclamar allò que considerem que ens correspon.

La prioritització és cap endintre. Hem de saber retallar allí on afecti el menys possible el moll de l'os del nostre projecte. Volem ser, ja ho som en bona mesura, una universitat coneguda per la qualitat dels seus estudis, la proximitat als estudiants, una rotunda orientació a la formació de postgrau i a la recerca, resolta a ser transformadora del teixit urbà de la ciutat de Barcelona. Aquests objectius no els podem posar en perill. Podem oferir alguna assignatura optativa menys durant aquests cursos de la crisi econòmica, tancar alguna biblioteca més d'hora, estalviar energia els caps de setmana. Però no podem renunciar a atreure i retenir el talent millor possible: entre els estudiants i entre els professors. En altres paraules, podem perdre greix, però mai múscul.

L'atracció i la retenció del talent són dos dels aspectes que justifiquen la presència de les universitats a la nostra societat. Amb aquesta concentració de talent aconseguim tres coses que necessitem: en

primer lloc, formar adequadament els professionals del futur; en segon lloc, generar més i millor coneixement capaç de convertir-se en, com deia, la transformació de la nostra economia i, en darrer però igualment important lloc, aguditzar la consciència crítica dels membres de la nostra societat, augmentar la qualitat deliberativa de la nostra democràcia, fer més sòlids els lligams que constitueixen la textura de la nostra societat.

Les tres coses ens calen per tal d'aconseguir una societat amb major benestar, de persones cada vegada més lliures i iguals. Aquest és l'ideal que, segurament, veuen perillar moltes persones. Aquest és l'ideal que, potser, ha concentrat a algunes de les places més conegudes de les nostres ciutats a molts ciutadans preocupats que no siguem capaços ja de generar benestar en condicions d'igualtat. A ciutadans legítimament indignats de veure que ningú dels que tenen, dels que tenim, més grans responsabilitats socials acabem d'oferir una via per l'esperança, per seguir creient que junts podem. No oblidem, però, que junt al debat i a la protesta cal l'esforç diari, cada vegada més gran, per enfrontar-se a les situacions de crisi econòmica i social. No podem seure i esperar que els problemes es resolguin: hem de contribuir a fer-ho amb el treball diari dur i en la direcció adequada.

Deixeu-me reflexionar una mica, amb ocasió d'aquesta expressió de malestar, sobre com la universitat pública a Catalunya pot contribuir a millorar aquesta situació. Les institucions són justes, podem dir, quan tracten d'eliminar les diferències que entre els humans produeixen les *circumstàncies*: el lloc on hom ha nascut, la família, la seva constitució física i, en canvi, fa responsables a les persones per les seves *eleccions*: l'esforç és

premiat. Són dues cares de la mateixa moneda: la igualtat real d'oportunitats ha d'anar acompanyada d'aquesta simple idea de la responsabilitat, del premi als que s'esforcen. Si se'm permet dir-ho d'aquesta manera, mentre el premi a l'esforç sense igualtat d'oportunitats és cec, la igualtat d'oportunitats sense discriminar per l'esforç esmerçat és buida.

Els filòsofs, els economistes, els teòrics de la política, els sociòlegs, els juristes malden per trobar un esquema que faci compatible les dues coses. En el cas del talent, és clar, necessitem no perdre'n gens del que potencialment podem disposar i, també per això, ens cal compensar per les circumstàncies de la loteria natural per tal de no malbaratar el talent que no va néixer en les circumstàncies econòmiques i socials adequades per desenvolupar-se. Hi ha moltes maneres diverses de trobar aquest punt d'equilibri; a mi m'agrada aquella que considera les desigualtats justificades quan afavoreixen els que estan en pitjor lloc a la societat, el que John Rawls va anomenar *el principi de la diferència*.

Però això és ara irrellevant. El que ens preocupa a tots plegats és com construir una universitat l'accés a la qual sigui només pels mèrits, pel talent, però amb igualtat real d'oportunitats. Aquest és el nucli de la universitat pública: una universitat oberta a tothom en condicions d'igualtat on l'entrada només ve determinada pel mèrit i la capacitat. Bé, sabem que –aquesta és una premissa que té prou evidència empírica– el talent i la intel·ligència estan distribuïts a l'atzar entre els humans. Ni l'altura, ni la miopia, ni la bellesa física, ni la classe social, ni els ingressos familiars tenen cap influència en el talent de les persones. Això hauria de

voler dir que el percentatge de persones altes és el mateix entre els universitaris que entre els que no ho són i, si no fos així, voldria dir que hi ha algunes barreres per a les persones altes.

Molts creuen que la universitat pública actual ja no té barreres segons l'origen familiar. Es indiscutible que l'extensió de l'accés a la universitat dels darrers trenta anys ha estat espectacular. Ara hi ha deu vegades més estudiants que quan jo vaig néixer, tres vegades més que quan jo estudiava. No obstant, l'origen familiar pesa molt. Us dono unes quantes dades de l'Institut Nacional d'Estadística (INE, que ara per cert dirigeix un professor de la nostra Universitat, el professor Jaume García) de l'any 2009. La població de joves entre 16 a 34 anys és de gairebé 12 milions. 4 milions i escaig d'aquests són fills de pares que només tenen estudis primaris i d'aquests els universitaris no arriba a mig milió, *un de cada vuit*. Una mica més de dos milions i mig tenen pares amb estudis secundaris i els universitaris no arriben a quatre cents mil, *un de cada sis*. Un milió i escaig tenen pares amb estudis de batxillerat i no arriba a tres cent mil són universitaris, *un de cada quatre*. I no arriba a dos milions tenen pares amb estudis universitaris, d'aquests quasi vuit-cents mil són universitaris, *gairebé un de cada dos*. És a dir: els fills de pares universitaris tenen quatre vegades més probabilitats d'anar a la universitat que els fills dels pares que només tenen estudis primaris. Si el talent, com he dit, es distribueix a l'atzar, això significa una descomunal manca d'igualtat d'oportunitats.

Com es combat? De moltes maneres, les més efectives de les quals –diuen els estudis empírics– depèn de com es fan les coses els primers

anys de l'escolarització dels infants. Un gran nombre d'adolescents de les classes socialment més desfavorides tampoc supera l'educació secundària obligatòria i en són molts menys estudiant el batxillerat. No sembla, no gensmenys, que aquesta discriminació es pugui superar amb preus públics i taxes d'accés molt baixos. Ara són molt baixos, equivalents a molt menys que la despesa mitja per oci dels nostres joves. El que ocorre ara atempta contra l'equitat. Donat que la universitat se sosté amb fons públics procedents dels impostos dels ciutadans, vol dir que hi ha una transferència de les rendes més baixes cap a les més altes. La universitat la paguem tots i la gaudeixen, sobretot, les classes més afavorides. És una situació molt poc equitativa que s'ha agreujat en els darrers deu anys, perquè la quantitat del pressupost que s'ha destinat a les universitats ha augmentat més del doble que l'increment del preu de les matrícules.

Això no importaria si tinguéssim un sistema de redistribució de la riquesa, via el sistema fiscal, més igualitari. En la mesura en que hi hagués una recaptació suficient, l'accés gratuït a tots aquests serveis seria com una mena d'assegurança globalitzada on els sans paguen pels malalts, els que tenen menys talent pels que en tenen més, els joves pels vells, etc. Però, desafortunadament, ni l'economia catalana ni l'economia espanyola es poden permetre aquest nivell de recaptació. Es sabut que, arribats a un punt, més imposició fiscal significa menys recaptació.

En la situació actual, i poso aquesta reflexió a la consideració dels membres d'aquest claustre, un sistema de finançament de la universitat pública més equitatiu passa per augmentar les beques, convertint-les en beques salari, perquè augmenti el percentatge de fills de famílies sense

estudis universitaris a la universitat i augmentar moderadament els preus públics. Deixeu-me fer una hipòtesi: si el que ara paguen els estudiants es doblés i es destinés el 20% d'aquest augment a beques salari, podríem donar-les al 10% dels nostres estudiants amb menys ingressos. No seria aquest un sistema més equitatiu?

No estic fent una proposta, que quedi clar. Per fer-la caldria fer un estudi acurat, disposar de moltes més dades de les que jo dispo ara en escriure el meu discurs i deferir al judici d'experts en la matèria i jo expert en la matèria no ho sóc. Però us contaré una anècdota: l'hivern de 2001 varem invitar a fer una conferència al nostre seminari de filosofia del dret al Prof. Gerald Cohen, que va morir malauradament fa poc, professor de filosofia política a la Universitat d'Oxford, Fellow per tants anys a All Souls, un dels darrers professors marxistes, un membre destacat de l'anomenat grup de setembre. Feia poc que el Parlament britànic havia aprovat, pels pèls, una proposta del govern de Toni Blair molt més moderada que l'actual, que permetia augmentar els *tuitions fees* fins a 3.000 lliures per curs acadèmic i jo li vaig preguntar a Cohen que en pensava. Ell em va contestar que jo ja sabia que l'ideal seu era un sistema fiscal prou just per permetre que aquests serveis fossin serveis de ciutadania, gratuïts per tothom; però va afegir: això ara no és possible econòmicament i jo comprenc Blair, perquè si no ho fem així Gran Bretanya no podrà mantenir l'excel·lència acadèmica de llocs com Oxford i Cambridge, no podrà ni retenir ni atreure el talent.

Voldria que quan es parla del finançament de les universitats es tinguessin en compte totes aquestes coses. Que el sistema actual no és un

sistema que té en compte de manera suficient la igualtat d'oportunitats i, a més a més, permet seguir subvencionant els estudiants que no s'esforcen de la manera adequada, és també poc sensible a l'esforç individual. És veritat, és obvi, que el sistema actual de beques és decebedor per tantes raons. Només es destina el 0,008 del PIB, mentre la mitja dels països de l'OCDE és el 0,25 % i, a més a més, a Catalunya – com no hi ha una correcció segons el nivell de renda i el cost de la vida – en té molta menys gent que a d'altres comunitats. S'ha de començar per les beques, sense dubte.

Ara bé, no defensa més la universitat pública qui demana preus de matrícula més baixos. Això, ja ho hem vist, per si sol no produeix la igualtat d'oportunitats en l'accés a la universitat i, en canvi, pot acabar en un desplaçament de la qualitat cap a les universitats privades. Una universitat pública de més qualitat requereix una reflexió serena per augmentar els recursos, públics i privats, que hi volem destinar.

L'altra gran qüestió, també molt controvertida, és la de la governança de les universitats. El govern de la Generalitat acaba de constituir una comissió per debatre la qüestió. Una qüestió que és a l'agenda de tots els països europeus i on la majoria d'ells ja han fet canvis importants al respecte.

És una qüestió complexa i ja s'han dit tantes coses que és difícil dir-ne alguna més de nova. Els rectors de les universitats públiques catalanes varem obrir el debat quan se'n parlava menys entre nosaltres al

Llibre Blanc de la Universitat de Catalunya. Ara només vull referir-me a dos aspectes d'aquest debat: una consideració prèvia i una posició resultant.

La consideració prèvia és la següent: a la universitat és molt important, per la intensificació de les raons que valen per qualsevol comunitat humana, deliberar, cultivar l'esperit crític, escoltar les veus de tothom. Per això les universitats tenen mecanismes de govern participatius, col·legials que creuen en el consens com a fruit de la deliberació comuna i no de l'autoritat que l'imposa. Ara bé, les universitats són una part de la societat, no el tot. No poden pretendre governar-se, com a vegades sembla que es pretén en algunes posicions, com si fossin repúbliques autònomes dintre de la societat, que decideixen tot el que es fa internament. L'objectiu de les universitats és contribuir a augmentar el benestar i la igual llibertat de la societat de la que forma part, atraient i retenint el màxim possible de talent. La societat, com és obvi, a través dels seus òrgans institucionals, dels seus Parlaments i Governos, li ha de posar el marc en el que ha de procurar els seus objectius. L'autonomia universitària es justifica així, de manera instrumental, perquè les universitats que gaudeixen d'autonomia realitzen millor la seva funció. L'autonomia de les universitats no té un valor intrínsec sinó, com us deia, instrumental.

La posició resultant d'aquesta consideració prèvia i de l'experiència de tots els països europeus, sense cap excepció, que ja han fet les seves reformes és la següent: l'òrgan de govern de les universitats ha de ser un òrgan amb una composició mixta i equilibrada de persones de la pròpia comunitat i persones externes, que representen la societat. Un consell

així dirigia ja el Patronat de la Universitat de Barcelona a la segona república, la primera experiència d'autonomia universitària a Catalunya, Patronat que va presidir Pompeu Fabra.

Dues coses per acabar: una del cos i l'altra de l'ànima. M'explico. La primera és d'economia. En la situació de severa crisi econòmica en la qual estem, ens cal no només austeritat per reduir la despesa, sinó capacitat d'incrementar els ingressos. He parlat de la subvenció pública i he parlat de la contribució dels estudiants. Però hi ha dues maneres més d'incrementar els ingressos a les quals ens estem dedicant amb cura. D'una banda, encara que es tracta d'un element que tindrà efectes a mig termini, creant un robust programa d'Alumni que principalment ha de generar i estendre el sentiment de pertinença i enfortir els lligams d'identitat de la comunitat Pompeu Fabra al món; però que en el futur ha de constituir un sistema atomitzat però rellevant de finançament privat. D'una altra, les donacions de membres de la comunitat que s'ho poden permetre. Per ser sostenibles a mig termini, cal que la societat catalana se n'adoni que a la Universitat Pompeu Fabra li calen donacions, finalistes és clar: per beques pels estudiants més desfavorits, per incrementar la recerca sobre determinades malalties, pel que vulguin. Estem estudiant la constitució d'un *endowment* capaç d'atreure totes aquestes donacions.

La segona és metafòrica. En el primer discurs de Nadal vaig contar que quan ja fa ara quinze anys vaig visitar San Cristóbal de Las Casas, la ciutat de Chiapas on fou bisbe el gran defensor dels indis, Bartolomé de las Casas, varen explicar-me que, fins feia molt poc, quan un indígena o un mestís es creuava amb un 'criollo' a les altíssimes

voreres dels carrers de la ciutat havia de baixar per deixar-lo passar. I, afegeixo jo, perquè no pogués mirar-lo als ulls. Perquè, com diu el filòsof Philip Pettit, la llibertat dels éssers humans, entesa com no dominació, significa poder-nos mirar als ulls uns als altres, de fit a fit podríem dir. Doncs bé, això desitjo per la comunitat de persones lliures que és la Universitat Pompeu Fabra, una comunitat de persones que es miren als ulls els uns als altres. I com diu el poeta Luis García Montero en un dels seus versos: ‘Y mirarse a los ojos no es sencillo’.

Moltes gràcies.